

Kellokoski - Mariefors

Tiivistetty historia Tuusulan pohjoisosan kylästä

Kylän alkuaikoja

9000 vuotta sitten Kellokosken korkeimmat kohdat olivat saarina muinaisessa Ancylus-järvessä. Siksi Kellokosken tasaiset alueet ovat tuon järven pohjaan kerrostunutta savea. Kylän läpi nykyisin virtaava Keravanjoki oli aikanaan tärkeä lohijoki, jonka kalastusoikeus oli virolaisella Paadisten luostarilla, sitten katolisella kirkolla ja uskonpuhdistuksen jälkeen kuninkaankartanolla. Kun Vantaanjoen suulle rakennettiin pato, lohen nousu loppui. Niinpä Järvenpään ja Tuomalan kylien talonpojat saivat 1500 – 1600 -lukujen vaihteessa luvan myllyn rakentamiseen joen länsirannalle. Myllärin torppa lienee ollut Kellokosken ensimmäinen asuintalo.

1760-luvulla Kellokoskella oli kaksi rälsstitilaa, joiden omistajina olivat mm. Augustin Ehrensward ja Johan Sederholm. 1768 Erik Olander osti tilat ja syntyi Kellokosken kartano. Hän asui Kellokoskella ja hänen aikanaan kartanolla oli 18 torppaa, uusi mylly, saha, tiili- ja saviruukki, punamultasulatto, tervauuni ja krouvi. Helsinki-Hollolatieen valmistuminen 1680-luvulla oli virkistänyt merkittävästi Kellokosken kehitystä.

1793 kartanon osti Lars Olof Nysten, joka 1795 osti Koskenkylästä Lars Falkilta osan taontaoikeuksista. Kahta vuotta myöhemmin alkoi ruukin toiminta nimellä **Mariefors Bruk** Lars Olofin vaimon Marian mukaan. Samalla Mariefors tuli myös Kellokosken ruotsinkieliseksi nimeksi. 1800 Nysten rakensi joen törmälle oman kirkon ja palkkasi papin. Tämä Ruukin kirkko on edelleen säännöllisessä Tuusulan seurakunnan käytössä.

1803 Nysten ajautui konkurssiin ja Johan Solitanderista tuli kartanon ja ruukin omistaja. 1837 Lars Magnus Björkenheim osti kartanon ja aloitti monet uudistukset perustaen mm. koulun. Hänen aikanaan ruukki valmisti mm. nauvoja, kirveitä, hevosenkenkiä, saranoita ja vasaroita. 1856 kartanon peri Robert Björkenheim, joka keskittyi ennen kaikkea maatalouden kehittämiseen. Tilan koko kasvoi 3000 ha:sta 5500 ha:iin, josta peltoa oli 600 ha. Robert Björkenheim aloitti vuoroviljelyn, hankki 200 lehmän karjan, perusti Holsteinilais-meijerin (yhä jäljellä, nyk. Toimela) ja meijerikoulun sekä viinaprännin.

1858 ruukki pabi kivijalkaa myöten. Uuteen ruukkiin hankittiin koneet Ruotsista. Siinä yhteydessä tuli Ruotsista myös seppiä ja muita työntekijöitä perheineen. Tuolloin ruukki valmisti pääasiassa maatalouden työkaluja.

Itsenäisen ruukin aika

1865 kartanon ja ruukin tiet erosivat, kun ruukin osti Axel Wilhelm Wahren. Tältä ajalta ovat mm. Patruunanpuiston vanhat huvilat. Pian Wahren muutti ruukin osakeyhtiöksi ja myi osakkeensa. Pääomistajiksi tulivat Georg Franz Stockmann, Gustaf Albert Herlin ja Edvard af Björksten.

1881 Waldemar von Frenckell osti ruukin konkurssihuutokaupasta, mutta myi sen parin vuoden kuluttua Wolter Ramsaylle. 1892 ruukista tuli perheen hallussa oleva osakeyhtiö Aktiebolaget Mariefors Bruk.

Ruukin viimeinen kukoistuskausi alkoi, kun 1896 Carl Fredrik Carlander osti veljensä kanssa Mariefors Brukin ja siirsivät Bjökbodassa toimineen ruukkiyrityksensä koneineen ja

ruotsinkielisine henkilökuntineen Kellokoskelle. Kaksi vuotta sen jälkeen ruukki paloi, mikä joudutti tehtaan täydellistä uudistamista. Mm. rakennukset tehtiin tiilestä muuraamalla, luovuttiin kankiraudan taonnasta ja siirryttiin raaka-aineen ostoon.

C.F. Carlanderin kuoltua 1934 hänen poikansa Nils-Erik ja Torsten vastasivat tehtaan toiminnasta. Tehtaan nimi **Björkboda Fabriks aktiebolaget** muutettiin muotoon **Kellokosken Tehdas Oy – Mariefors Bruk Ab**. Nils-Erik asui Helsingissä, mutta Torsten (Totti) muutti Kellokoskelle, uudisti tehtaan organisaatiota ja tuotantomenetelmiä. Hänen aikanaan johtajan rooli oli hyvin korostunut. Totti huolehti työntekijöistään ja heidän perheistään patruunamaiseen tapaan, mm. vaikuttamalla ihmisten vapaa-ajan viettoon ja kotielämään.

Kelloveneet

1955 valmistui Kellokoskella ensimmäinen Suomessa tehty alumiinivene, Kello 1. idea oli Totin pojan Per-Håkanin. Vahvan kiinnostuksen vuoksi veneen sarjavalmistus aloitettiin heti. Kaikkiaan eri malleja oli 12. Viiden ensimmäisen vuoden aikana valmistettiin n. 8000 venettä. Melkoinen osa meni vientiin; mm. Venezuelaan, Kongoon, Intiaan, Tanskaan ja etenkin Ruotsiin. Kotiseutyhdistys Me Kellokoskelaiset ry on muutaman vuoden ajan koonnut tietoja Kelloveneistä ja nykyisistä omistajista Kellovenerekisteriin. Patoaltaalla, jossa venemallit aikanaan koeajettiin, on järjestetty Kelloveneregatta kokoamaan Kelloveneharrastajia takaisin veneen syntysijoille, ensimmäinen järjestettiin vuonna 2013.

Tehtaan loppuvaiheet

Taloudellinen tilanne pakotti tehtaan myyntiin Fiskars Oy:lle ja Kellokosken Tehdas Oy – Mariefors Bruk Ab lopetti toimintansa vuonna 1963. Fiskars jatkoi mm. veneitten valmistusta Kellokoskella, kunnes 1970-luvun lopulla se siirrettiin Ähtäriin (Buster-veneet). 1980 Oy Fiskars Ab myi tehdaskiinteistöt Oy Kellokosken Tehtaille, joka vuokraa edelleen tiloja pienyrittäjille.

Kellokosken kartano

Robert Björkenheim, joka tarmokkuudellaan oli nostanut Kellokosken kartanon loistoonsa, kuoli 1878 pudottuaan junasta. Perhe ei kyennyt pitempään hoitamaan kartanoa, vaan 1883 se myytiin Konni Zilliacukselle. Hän mm. rakennutti uuden päärakennuksen (nyk. HUS Kellokosken sairaalan hallintorakennus). Zilliacuksen aika jäi lyhyeksi ja hänen vaimonsa myi kartanon Otto Rgnar Mellinille 1904. Vuonna 1909 kartanon osti Suomen valtio, jolta torpparit saivat lunastaa tilansa omiksi (Lex Kellokoski).

1913 kartanon loppuosan osti Sairaalakuntainliitto ja 1915 abitti toimintansa Kellokosken Sairaala. Sairaalatoiminnan ulkopuoliset maat on myyty Tuusulan kunnalle.

Kellokoskella 3.5.2015
Hannu Helasvuo